UOT: 339.7

Elgiz Fəqani oğlu TƏHMƏZLİ
magistr, Bakı Dövlət Universiteti
elgiz.tahmazli374@gmail.com,

Fərid Fikrət oğlu BABAYEV
dosent, Bakı Dövlət Universiteti
farid.babayev.bsu@gmail.com
10.30546/1.72.2024.6

AZƏRBAYCANIN XARİCİ TİCARƏTİNDƏ VALYUTA TƏNZİMLƏNMƏSİNİN MÖVCUD ŞƏRTLƏRİNİN QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – Azərbaycanın xarici ticarəti kontekstində valyuta nəzarəti praktikasının hərtərəfli yoxlanılmasıdır.

Tədqiqatın metodologiyası – keyfiyyət və kəmiyyət yanaşmalarını birləşdirən çoxşaxəli metodologiyadan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – onun Azərbaycanda valyuta nəzarəti ilə bağlı siyasət qərarları və strateji planlaşdırma haqqında məlumat vermək potensialındadır.

Tədqiqatın nəticələri – Azərbaycanda valyuta nəzarətinin tarixi konteksti, tənzimləmələrin mövcud vəziyyəti və gözlənilən dəyişikliklərlə bağlı fikirlər verir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – valyuta nəzarəti təcrübələrinin hərtərəfli görünüşünü təmin etmək üçün müxtəlif metodologiyaların inteqrasiyasındadır. Bu tədqiqatın elmi yeniliyi onun valyuta nəzarəti praktikasının araşdırılmasına dinamik yanaşmasındadır.

Açar sözlər: valyuta nəzarəti, xarici ticarət, Azərbaycan, məzənnə, siyasətlər, qlobal müqayisələr, iqtisadi dayanıqlılıq.

Giriş

Şərqi Avropa və Qərbi Asiyanın kəsişməsində yerləşən Azərbaycan xarici ticarətin iqtisadi mənzərəsində mühüm rol oynaması ilə qlobal arenada əsas oyunçu kimi çıxış edir. Bu məqalə xüsusilə valyuta tənzimlənməsinin kritik ölçüsünə diqqət yetirməklə Azərbaycanın xarici ticarətinin nüanslı aspektlərini araşdırır.

Azərbaycanda valyuta tənzimlənməsinin cari dinamikasını dərk etmək üçün ölkənin xarici ticarətinin tarixi kontekstini araşdırmaq zəruridir. Azərbaycanın Xəzər dənizi boyunca strateji yerləşməsi tarixən Avropa və Asiyanı birləşdirən ticarət yollarını asanlaşdırıb və onun zəngin iqtisadi mübadilə qobeleninə töhfə verib. Bu illər ərzində ölkə regional ticarət mərkəzindən qlobal bazarda ayrılmaz oyunçuya çevrilmişdir.

Azərbaycanın xarici ticarət tarixi onun neft və təbii qaz kimi enerji resurslarından tutmuş qeyri-neft məhsullarına qədər müxtəlif çeşidli ixracatları ilə iç-içədir və bu, ölkənin iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi səylərini əks etdirir. Bundan əlavə, ölkənin beynəlxalq ticarət müqavilələri və tərəfdaşlıqlarına cəlb olunması onun ticarət dinamikasını daha da formalaşdırmışdır.

Valyuta tənzimlənməsi xarici ticarətin mürəkkəb mexanizmində dayaq nöqtəsi kimi dayanır və ölkənin iqtisadi sabitliyinə və rəqabət qabiliyyətinə ciddi təsir göstərir. Azərbaycan kontekstində effektiv valyuta tənzimlənməsi təkcə beynəlxalq biznesin aparılmasının asanlığına təsir etmir, həm də fiskal intizamın qorunmasında və iqtisadi qeyri-müəyyənliklərin qorunmasında mühüm rol oynayır.

Xarici investorlar və treyderlər üçün əlverişli mühitin təmin edilməsində milli valyuta olan Azərbaycan manatının sabitliyi hər şeydən önəmlidir. Valyuta tənzimlənməsi əsassız dəyişkənliyin qarşısını alan və dayanıqlı iqtisadi artım üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən proqnozlaşdırıla

bilən atmosferi təşviq edən qoruyucu vasitə kimi xidmət edir. Üstəlik, o, hökumət üçün tədiyyə balansını idarə etmək, inflyasiyaya nəzarət etmək və qloballaşan iqtisadiyyatın incəliklərini idarə etmək üçün bir vasitə kimi çıxış edir.

Azərbaycanda valyuta tənzimlənməsinə icmal

Azərbaycanın valyuta tənzimləmə siyasətini hazırlamaq və həyata keçirmək səyahəti onun müstəqil dövlət kimi tarixi təkamülündə dərin köklərə malikdir. 1991-ci ildə Sovet İttifaqının dağılmasından sonra Azərbaycan müstəqil dövlət kimi meydana çıxdı və möhkəm iqtisadi baza yaratmaq problemi ilə üzləşdi. Bu dövr mərkəzləşdirilmiş planlı iqtisadiyyatdan bazar yönümlü iqtisadiyyata keçdiyi üçün ölkənin müasir valyuta tənzimləmə sisteminin başlanğıcı oldu.

İlk illər 1992-ci ildə sovet rublunu əvəz edən Azərbaycan manatının milli valyuta kimi dövriyyəyə buraxılması ilə səciyyələnir. Bu addım fərqli pul siyasəti və tənzimləyici çərçivənin inkişafı üçün əsas yaratdı. Ölkə tərəqqi etdikcə, onun valyuta tənzimlənməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması və Azərbaycanın unikal iqtisadi mənzərəsinə uyğunlaşması da artır [3, s.52].

Azərbaycanın valyuta tənzimlənməsinə bir neçə əsas tənzimləyici orqan nəzarət edir və onların hər biri maliyyə sisteminin sabitliyinin qorunmasında və xarici ticarət üçün əlverişli mühitin yaradılmasında mühüm rol oynayır. Azərbaycan Mərkəzi Bankı (AMB) pul siyasətinin formalaşdırılması və həyata keçirilməsinə cavabdeh olan əsas orqan kimi çıxış edir. Milli valyutanın buraxılması və tənzimlənməsi səlahiyyətinə malik olan AMB Azərbaycan manatının ümumi sabitliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynayır.

AMB-dən əlavə, Maliyyə Nazirliyi və Dövlət Gömrük Komitəsi fiskal aspektləri və ticarətlə bağlı mülahizələri nəzərə alaraq tənzimləmə mənzərəsinə öz töhfəsini verir. Tənzimləyici orqanlar arasında bu əməkdaşlıq səyləri pul siyasətinin və ticarətin asanlaşdırılmasının qarşılıqlı əlaqəsini vurğulayaraq valyuta tənzimlənməsinə kompleks yanaşmanı əks etdirir [3, s. 54].

Azərbaycan valyuta tənzimlənməsi çərçivəsini idarə etmək üçün bir sıra siyasət və təlimatlar həyata keçirmişdir. Bunlara valyuta məzənnələrini idarə etmək, kapital axınına nəzarət etmək və beynəlxalq ticarəti asanlaşdırmaq tədbirləri daxildir. Ölkədə manatın məzənnəsinin bazar şərtlərinə uyğun dəyişməsinə imkan verən üzən məzənnə sistemi tətbiq edilir. Bu çeviklik Azərbaycana dəyişən iqtisadi şəraitə və xarici amillərə uyğunlaşmağa imkan verir.

Müvafiq təlimatlar həmçinin mənfəətin repatriasiyası, valyutanın konvertasiyası və xarici ticarətlə məşğul olan müəssisələr üçün uyğunluq standartları kimi məsələləri əhatə edir. Bu siyasətlərin qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılması Azərbaycanın xarici investisiyaları cəlb edən və iqtisadi sabitliyə kömək edən mühitin yaradılmasına sadiqliyini vurğulayır.

Azərbaycanda valyuta nəzarətinin hazırkı vəziyyəti

Azərbaycanda valyuta nəzarətinin hazırkı vəziyyəti artan iqtisadiyyatın ehtiyacları ilə maliyyə sabitliyinin qorunması zərurətini tarazlaşdırmaq üçün nəzərdə tutulmuş hərtərəfli tənzimləyici baza ilə xarakterizə olunur. Azərbaycan Mərkəzi Bankı (AMB) bu qaydaların formalaşdırılmasında və həyata keçirilməsində, valyuta nəzarəti mexanizmlərinin düzgün işləməsinin təmin edilməsində mühüm rol oynayır.

Mövcud qaydalar valyuta əməliyyatları, hesabat tələbləri və çirkli pulların yuyulması və qeyri-qanuni maliyyə fəaliyyətlərinin qarşısının alınması tədbirləri də daxil olmaqla bir sıra aspektləri əhatə edir. Tənzimləmə landşaftının məqsədi beynəlxalq ticarətin asanlaşdırılması ilə Azərbaycan manatının sabitliyinin qorunması arasında balans yaratmaqdır. Mərkəzi Bank qlobal iqtisadiyyatın inkişaf edən dinamikasına uyğunlaşmaq üçün bu qaydaları müntəzəm olaraq nəzərdən keçirir və yeniləyir [7, s.98].

Valyuta nəzarətinin Azərbaycanda idxal və ixrac əməliyyatlarına təsiri əhəmiyyətlidir, beynəlxalq ticarətlə məşğul olan müəssisələrin xərc strukturuna, rəqabət qabiliyyətinə və ümumi səmərəliliyinə təsir göstərir. Əsas aspektlərdən biri valyuta məzənnələrinin idarə olunmasıdır ki, burada Mərkəzi Bankın müdaxiləsi Azərbaycan manatının sabit və proqnozlaşdırıla bilən dəyərini saxlamağa çalışır. Stabil valyuta investorların inamını artırır, xarici ticarəti təşviq edir və valyuta-

nın dəyişməsi ilə bağlı riskləri azaldır.

Valyuta nəzarəti tədbirləri həmçinin transsərhəd əməliyyatlar üçün sənədləşdirmə və hesabat tələblərinə də şamil edilir. İdxalçılar və ixracatçılar maliyyə fəaliyyətlərində şəffaflıq və hesabatlılığı təmin etməklə bu qaydalara əməl etməlidirlər. Bu tənzimləmə yoxlaması maliyyə pozuntularının qarşısının alınması üçün vacib olsa da, o, həmçinin müəssisələr üçün inzibati mürəkkəbliklər yarada bilər ki, bu da nəzarət və əməliyyat səmərəliliyi arasında incə balansın olmasını tələb edir.

Yaxşı niyyətli çərçivəyə baxmayaraq, xarici ticarətlə məşğul olan müəssisələr valyuta nəzarəti qaydalarına riayət etməkdə müxtəlif uyğunluq problemləri ilə üzləşirlər. Bu problemlərə mürəkkəb sənədləşdirmə tələblərinin idarə edilməsi, məzənnə siyasətindəki dəyişiklikləri başa düşmək və onlara uyğunlaşmaq və inkişaf etməkdə olan çirkli pulların yuyulmasına qarşı tədbirlərə uyğunluğun təmin edilməsi daxil ola bilər. Kiçik və orta müəssisələr (KOM) bu tənzimləmə incəliklərini xüsusilə qorxunc hesab edə bilər və uyğunluq üçün əlavə resurslar tələb edə bilər [7, s.101].

Bundan əlavə, biznes əməliyyatlarının qlobal xarakteri beynəlxalq sanksiyalar və məhdudiyyətlərlə bağlı mürəkkəbliklər yaradır ki, bu da bizneslərin həm yerli, həm də beynəlxalq qaydalara uyğunluğunu təmin etmək üçün getməli olur.

Azərbaycanda valyuta nəzarətinin hazırkı vəziyyəti beynəlxalq ticarəti gücləndirməklə yanaşı, iqtisadi sabitliyin qorunmasına proaktiv yanaşmanı əks etdirir. Bu qaydalar möhkəm maliyyə sisteminə töhfə versə də, müəssisələr daim inkişaf edən qlobal bazarda qüsursuz idxal və ixrac əməliyyatlarını təmin etmək üçün uyğunluq problemlərini həll etməlidirlər. Tənzimləyici nəzarət və əməliyyat səmərəliliyi arasında düzgün tarazlığın yaradılması həm siyasətçilər, həm də bizneslər üçün əsas məsələ olaraq qalır.

Azərbaycanda valyuta mübadilə mexanizmlərinin təhlili

Azərbaycanın valyuta mübadiləsi mexanizmləri ölkənin balanslaşdırılmış və rəqabətqabiliyyətli beynəlxalq ticarət mühitinin saxlanmasına sadiqliyini əks etdirən məzənnə siyasətinin dinamik qiymətləndirilməsi ilə əsaslandırılır. Azərbaycan Mərkəzi Bankı (AMB) iqtisadi reallıqlara və qlobal bazar dinamikasına uyğunlaşmaq üçün məzənnə siyasətinin formalaşdırılmasında və tənzimlənməsində mərkəzi rol oynayır.

Ölkədə Azərbaycan manatının valyuta bazarında tələb və təklif əsasında dəyişməsinə imkan verən çevik məzənnə sistemi qəbul edilib. Bu çeviklik valyutanın xarici şoklara və bazar qüvvələrinə uyğunlaşması mexanizmini təmin edərək ümumi iqtisadi dayanıqlığa töhfə verir. AMB inflyasiya dərəcələri, ticarət balansları və xarici iqtisadi şərait kimi amilləri nəzərə alaraq məzənnə siyasətini qiymətləndirmək üçün praqmatik yanaşma tətbiq edir [1, s. 5].

Azərbaycanda valyutanın konvertasiyası prosedurları beynəlxalq bazarda problemsiz əməliyyatları asanlaşdırmaq üçün nəzərdə tutulub. Proses müvəkkil maliyyə institutları vasitəsilə Azərbaycan manatının xarici valyutaya və xarici valyutadan konvertasiyasını nəzərdə tutur. Mərkəzi Bank şəffaflığı, səmərəliliyi və müəyyən edilmiş qaydalara uyğunluğu təmin etmək üçün bu konvertasiya prosedurlarına nəzarət edir və tənzimləyir.

Xarici ticarətlə məşğul olan müəssisələr hesabat tələblərinə və sənədləşdirmə standartlarına uyğunluğu daxil edə biləcək bu valyutanın konvertasiyası prosedurlarını yerinə yetirməlidirlər. Məqsəd potensial sui-istifadənin və ya qeyri-qanuni maliyyə fəaliyyətlərinin qarşısını almaq üçün tənzimləyici nəzarəti davam etdirərkən konvertasiya prosesini sadələşdirməkdir. Transsərhəd əməliyyatlar aparan bizneslər üçün yaxşı tənzimlənmiş və səmərəli valyuta konvertasiya sisteminin mövcudluğu mühüm əhəmiyyət kəsb edir və Azərbaycanda biznesin aparılmasının ümumi asanlığına töhfə verir [1, s. 7].

Azərbaycanda valyuta bazarının dinamikası valyuta mübadiləsi mexanizmlərinin formalaşmasında həlledici rol oynayır. Bazar iştirakçıların, o cümlədən bankların, maliyyə institutlarının və biznesin valyuta alqı-satqısı ilə məşğul olduğu bir platforma kimi fəaliyyət göstərir. Valyuta bazarının dinamikasına müxtəlif amillər, o cümlədən iqtisadi göstəricilər, geosiyasi hadisələr və qlobal bazar tendensiyaları təsir göstərir.

Mərkəzi Bank sabitliyi qorumaq və həddindən artıq volatilliyin qarşısını almaq üçün valyuta

bazarına fəal şəkildə nəzarət edir və müdaxilə edir. Müdaxilələrə valyuta məzənnələrinə təsir etmək üçün valyutaların alınması və ya satılması daxil ola bilər. Bundan əlavə, bazar dinamikası Azərbaycanın ümumi iqtisadi sağlamlığına cavab verir, investorların inamını əks etdirir və Azərbaycan manatının qlobal səhnədə cəlbediciliyinə təsir göstərir [10].

Yekun olaraq, Azərbaycanda valyuta mübadiləsi mexanizmlərinin təhlili çeviklik, səmərəlilik və tənzimləyici nəzarəti balanslaşdırmaq üçün yaxşı kalibrlənmiş yanaşmanı ortaya qoyur. Məzənnə siyasətinin, valyutanın konvertasiyası prosedurlarının və valyuta bazarının dinamikasının qiymətləndirilməsi birlikdə getdikcə bir-birinə bağlı olan qlobal iqtisadiyyatda ölkənin xarici ticarət səylərini dəstəkləyən davamlı və uyğunlaşan sistemə kömək edir.

Azərbaycanın valyuta nəzarəti təcrübələrində nümunələr

Xüsusi ticarət əməliyyatlarının tədqiqi valyuta nəzarəti təcrübələrinin Azərbaycandakı biznesə necə təsir etdiyi barədə dəyərli fikirlər verir. Məsələn, Azərbaycanın ixracat şirkətinin enerji resurslarının beynəlxalq alıcılara satışı ilə məşğul olduğu ssenarini nəzərdən keçirək. Valyuta nəzarəti qaydalarının effektiv idarə olunması əməliyyatın rəvan getməsini təmin edir, Mərkəzi Bankın nəzarəti bütün proses boyu Azərbaycan manatının sabitliyini qoruyur. Bu nümunə araşdırmaları valyuta nəzarətinin xarici ticarətlə məşğul olan müəssisələrin gəlirliliyinə, rəqabət qabiliyyətinə və ümumi uğuruna praktiki təsirlərinə işıq salır.

Valyuta nəzarəti praktikasının illüstrativ nümunələri mövcud mexanizmləri daha da aydınlaşdırır. Məsələn, götürək Azərbaycanda istehsal üçün xammal idxalı ilə məşğul olan şirkəti. Valyuta nəzarəti praktikaları əməliyyat təfərrüatlarının dəqiq hesabatı daxil olmaqla, sənədləşdirmə tələblərinə riayət olunmasını tələb edir. Şirkət Mərkəzi Bank və digər tənzimləyici orqanlar tərəfindən müəyyən edilmiş qaydalara riayət olunmasını təmin etmək üçün tənzimləyici mənzərəni gəzməlidir. Bu təsvirlər beynəlxalq ticarətin asanlaşdırılmasında şəffaf və hesabatlı valyuta nəzarəti təcrübələrinin vacibliyini vurğulayır [2, s. 88].

Real vəziyyətlər Azərbaycanda valyuta nəzarəti təcrübələrini formalaşdıran və təkmilləşdirən dəyərli dərslər təklif edir. Qlobal neft qiymətlərinin dəyişməsi kimi xarici iqtisadi şokların Azərbaycan manatına təsirini nəzərdən keçirək. Bu vəziyyətlər Mərkəzi Bankı riskləri azaltmaq və sabitliyi qorumaq üçün valyuta nəzarəti tədbirlərini yenidən qiymətləndirməyə və uyğunlaşdırmağa sövq edir. Bu cür təcrübələrdən əldə edilən dərslər normativ-hüquqi bazanın davamlı təkmilləşdirilməsinə, onun dinamik iqtisadi şəraitə uyğunluğunun təmin edilməsinə kömək edir.

Bundan əlavə, müəssisələrin valyuta nəzarəti problemlərini uğurla həll etdiyi halların araşdırılması ibrətamiz fikirlər verir. Effektiv risklərin idarə edilməsi strategiyalarını həyata keçirən, valyuta ehtiyatlarını şaxələndirən və tənzimləyici dəyişikliklərdən xəbərdar olan şirkətlər qeyri-müəyyənliklər qarşısında dayanıqlı oldular. Bu uğur hekayələri Azərbaycanda valyuta nəzarətinin incəlikləri ilə məşğul olan bizneslər üçün praktiki təlimatlar təklif edir.

Yekun olaraq, Azərbaycanda valyuta nəzarəti praktikasının təsirinin kontekstləşdirilməsində misal tədqiqatlar və nümunələr mühüm rol oynayır. Onlar tənzimləyici çərçivənin biznesin gündəlik əməliyyatları ilə qarşılıqlı əlaqəsini vurğulayaraq, tənzimləmələrin ticarət əməliyyatlarına necə təsir etdiyinə dair maddi təsvirlər təqdim edirlər. Real dünya situasiyalarından alınan dərslər Azərbaycanın xarici ticarətinin böyüməsini və sabitliyini dəstəkləyən daha uyğunlaşan və effektiv sistemin təşviq edilməsinə, valyuta nəzarəti təcrübələrinin davamlı təkmilləşdirilməsinə kömək edir [2, s. 92].

Azərbaycanın valyuta nəzarəti çərçivəsində çətinliklər və imkanlar

Azərbaycanda valyuta nəzarəti qaydalarında əldə edilmiş irəliləyişlərə baxmayaraq, diqqətlə nəzərdən keçirilməsini tələb edən müəyyən məhdudiyyətlər mövcuddur. Çətinliklərdən biri bizneslərin, xüsusən də xarici ticarətlə məşğul olan kiçik müəssisələrin tələblərə uyğunluğunun mürəkkəbliyindədir. Mürəkkəb sənədləşdirmə tələbləri və inkişaf edən tənzimləyici mənzərə biznesin aparılmasının asanlığına təsir edən maneələr yarada bilər. Bundan əlavə, bizneslərin dəyişən məzənnə siyasətlərinə uyğunlaşması və beynəlxalq sanksiyaların öhdəsindən gəlmək ehtiyacı qlobal bazarın dinamik xarakterini vurğulayır. Bu məhdudiyyətlərin müəyyən edilməsi siyasətçilər

üçün boşluqları aradan qaldırmaq və mövcud tənzimləyici bazanın effektivliyini artırmaq üçün çox vacibdir [4, s.17].

Mövcud qaydalarda məhdudiyyətlərin tanınması məqsədyönlü təkmilləşdirmələr üçün yollar açır. Siyasətçilər sənədləşmə proseslərinin sadələşdirilməsini araşdıra, uyğunluq mürəkkəbliklərini idarə edən bizneslərə rəhbərlik və dəstək təklif edə bilərlər. Bu problemlərin həlli biznes üçün daha əlverişli mühitin yaradılmasına, xarici ticarətin təşviqinə və iqtisadi artımın təşviqinə töhfə verə bilər. Bundan əlavə, məzənnə siyasətinin qlobal iqtisadi tendensiyalara uyğunlaşdırılması üçün davamlı olaraq təkmilləşdirilməsi Azərbaycan manatının dayanıqlığını artıra, xarici şoklar qarşısında sabitliyi təmin edə bilər. Tənzimləyici orqanlar və müəssisələr arasında birgə səylər daha çevik və həssas valyuta nəzarəti sisteminə gətirib çıxara bilər [8, s.6].

Çətinliklər fonunda Azərbaycanda valyuta nəzarəti proseslərinin sadələşdirilməsi üçün əhəmiyyətli imkanlar mövcuddur. Texnologiyada irəliləyişlərdən istifadə səmərəliliyi və şəffaflığı artırmaq üçün bir yol təqdim edir. Sənədləşdirmə və hesabatlar üçün rəqəmsal həllərin tətbiqi müəssisələr üçün uyğunluğu sadələşdirə, inzibati yükləri azalda bilər. Bundan əlavə, maliyyə texnologiyasının tətbiqi təhlükəsiz və sürətli transsərhəd əməliyyatları asanlaşdıraraq, daha qüsursuz beynəlxalq ticarət təcrübəsini inkişaf etdirə bilər.

Bundan əlavə, tənzimləyici orqanlar, maliyyə institutları və bizneslər arasında əməkdaşlığı gücləndirmək imkanı var. Müntəzəm ünsiyyət və əks əlaqə mexanizmləri üçün kanalların yaradılması bizneslərin üzləşdiyi problemlərin daha yaxşı başa düşülməsinə kömək edə bilər. Bu birgə yanaşma valyuta nəzarəti təcrübələrinin biznes ictimaiyyətinin ehtiyaclarına uyğun olmasını təmin edərək, məqsədyönlü həll yollarına gətirib çıxara bilər [4, s. 20].

Yekun olaraq, Azərbaycanın valyuta nəzarəti çərçivəsində həm çətinliklərin, həm də imkanların tanınması dayanıqlı və uyğunlaşa bilən sistemin inkişaf etdirilməsi üçün vacibdir. Məqsədli təkmilləşdirmələr, texnoloji irəliləyişlərin tətbiqi və əməkdaşlığın təşviqi vasitəsilə məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması valyuta nəzarəti təcrübələrinin səmərəliliyini və effektivliyini artırmaq üçün yollar təqdim edir. Azərbaycan qlobal bazarda yerini tutmağa davam etdikcə, onun tənzimləyici bazasını təkmilləşdirmək üçün fəal yanaşma xarici ticarət və iqtisadi tərəqqi üçün əlverişli mühitə töhfə verəcək.

Valyuta tənzimləməsində qlobal müqayisələr

Azərbaycanın valyuta tənzimlənməsinə yanaşması beynəlxalq standartlarla müqayisə olunmaqla tənqidi şəkildə araşdırıla bilər. Qiymətləndirmə ölkənin tənzimləyici bazasının müəyyən edilmiş qlobal təcrübələrə nə dərəcədə uyğun olduğunu qiymətləndirməyi əhatə edir. Bu müqayisə prosesi Azərbaycanın valyuta nəzarəti mexanizmlərinin effektivliyi, uyğunlaşma qabiliyyəti və rəqabət qabiliyyəti haqqında anlayışlar təqdim edir.

Beynəlxalq standartlar şəffaflıq, biznesin aparılmasının asanlığı və beynəlxalq maliyyə institutları tərəfindən müəyyən edilmiş prinsiplərə uyğunluq da daxil olmaqla bir sıra meyarları əhatə edir. Müqayisəli təhlil aparmaqla Azərbaycan valyuta tənzimlənməsinin dəqiqləşdirilməsinə ehtiyac duyduğu və ya üstün olduğu sahələri müəyyən edə bilər ki, bu da digər dövlətlər üçün bir meyar kimi xidmət edir [5, s. 456].

Digər ölkələrin qabaqcıl təcrübələrinin öyrənilməsi Azərbaycanın valyuta tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi üçün əsas strategiyadır. Uğurlu modelləri öyrənməklə, siyasətçilər oxşar iqtisadi kontekstlərdə effektivliyi sübuta yetirilən dəyərli anlayışlar və innovativ yanaşmalar əldə edə bilərlər.

Məsələn, iqtisadi cəhətdən güclü dövlətlərin valyuta nəzarəti sistemlərinin araşdırılması tənzimləyici nəzarət və xarici ticarətin asanlaşdırılması arasında tarazlığı necə saxlamaq barədə dərslər verə bilər. Dayanıqlı və adaptiv çərçivələrə malik ölkələr valyuta məzənnəsi siyasətlərini necə idarə etmək, uyğunluq problemlərini həll etmək və biznes üçün əlverişli mühiti inkişaf etdirmək üçün ilham verir [5, s. 461].

Valyuta nəzarətində və ya sadələşdirilmiş sənədləşmə proseslərində rəqəmsal həlləri uğurla tətbiq etmiş ölkələrin təcrübələrindən öyrənmək Azərbaycanı oxşar təcrübələri mənimsəməyə ruh-

landıra bilər. Bu müqayisəli təlim prosesi praktiki həlləri müəyyən etməyə və başqalarının qarşılaşdığı tələlərin qarşısını almağa imkan verir.

Xülasə, valyuta tənzimlənməsində qlobal müqayisələr Azərbaycana özünüqiymətləndirmə və təkmilləşdirmə üçün dəyərli imkan verir. Beynəlxalq standartlara uyğun müqayisə aparmaq və digər ölkələrin ən yaxşı təcrübələrini öyrənməklə Azərbaycan öz tənzimləyici bazasını təkmilləşdirə, onun uyğunlaşa bilən, rəqabətədavamlı və xarici ticarətlə məşğul olan müəssisələrin ehtiyaclarına uyğun olmasını təmin edə bilər. Bu qlobal perspektivdən əldə edilən fikirlər valyuta tənzimlənməsinin davam edən təkamülünə töhfə verir, Azərbaycanı beynəlxalq arenada möhkəm və çevik iqtisadi çərçivəyə malik oyunçu kimi yerləşdirir [6, s.130].

Azərbaycanda valyuta nəzarətinin gələcək görünüşü

Azərbaycan beynəlxalq ticarətin dinamik mənzərəsini seyr edərkən, valyuta nəzarətinin gələcək perspektivi təkamülə hazırlaşır. Valyuta nəzarəti siyasətində gözlənilən dəyişikliklər, çox güman ki, ölkənin iqtisadi dayanıqlığı gücləndirmək, xarici investisiyaları cəlb etmək və qlobal iqtisadi dəyişikliklərə uyğunlaşmaq öhdəliyini əks etdirəcək.

Dəyişiklik üçün potensial sahələrdən biri məzənnə siyasətinin davamlı təkmilləşdirilməsidir. Azərbaycan Mərkəzi Bankı (AMB) valyuta məzənnələrinin çevikliyini artırmaq strategiyalarını araşdıra bilər ki, bu da Azərbaycan manatının bazar qüvvələrinə daha effektiv reaksiya verməsinə imkan verir. Bu uyğunlaşma əmtəə qiymətlərindəki dalğalanmalar və ya geosiyasi hadisələr kimi xarici iqtisadi amillərin təsirini yumşaltmaq üçün çox vacibdir [9].

Texnoloji irəliləyişlərin də valyuta nəzarətinin gələcəyinin formalaşmasında mühüm rol oynayacağı gözlənilir. Rəqəmsal həllərin, o cümlədən blokçeyn texnologiyası və ağıllı müqavilələrin inteqrasiyası sənədləşmə proseslərini sadələşdirə, şəffaflığı artıra və xarici ticarətlə məşğul olan müəssisələr üçün inzibati yükləri azalda bilər. Fintech innovasiyalarının tədqiqi Azərbaycan üçün valyuta nəzarəti praktikasını modernləşdirmək və onları qlobal standartlara uyğunlaşdırmaq imkanı yaradır.

Bundan əlavə, gələcək valyuta nəzarətində davamlılıq və ekoloji mülahizələrə artan diqqətin şahidi ola bilər. Qlobal bazarlar dayanıqlı təcrübələrə daha çox diqqət yetirdiyinə görə, Azərbaycan məsuliyyətli və etik biznes təcrübələrinə daha geniş öhdəliyi əks etdirərək ekoloji meyarları valyuta tənzimlənməsinə inteqrasiya etmək yollarını araşdıra bilər.

Valyuta nəzarətində gözlənilən dəyişikliklər Azərbaycanda xarici ticarətə ciddi təsir göstərir. Məzənnə siyasətinin uyğunlaşması Azərbaycanın mal və xidmətlərinin qlobal bazarda rəqabət qabiliyyətinə birbaşa təsir göstərə bilər. Daha həssas valyuta nəzarəti çərçivəsi biznesləri sabit mühitlə təmin edə, valyutanın dəyişməsi ilə bağlı qeyri-müəyyənlikləri azalda və beynəlxalq ticarəti təşviq edə bilər.

Valyuta nəzarəti proseslərində texnoloji nailiyyətlərin inteqrasiyası daha səmərəli və təhlükəsiz transsərhəd əməliyyatlara səbəb ola bilər. Bu, öz növbəsində, Azərbaycanla ticarətlə məşğul olan həm yerli, həm də xarici qurumlar üçün biznesin aparılmasının ümumi asanlığını artırır. İnzibati mürəkkəbliklərin və tranzaksiya xərclərinin potensial azalması xarici investisiyaların və ticarət tərəfdaşlıqlarının artmasına kömək edərək daha cəlbedici biznes mühitinə kömək edir [11].

Bununla belə, bu dəyişikliklərdən yarana biləcək potensial problemləri qabaqcadan görmək və həll etmək vacibdir. Bizneslər yeni rəqəmsal platformalara uyğunlaşmalı və inkişaf edən tənzimləyici tələblərə uyğunluğu təmin etməlidirlər. Siyasət qurucuları yeni valyuta nəzarəti mexanizmlərinə keçidin hamar və bütün maraqlı tərəflər üçün faydalı olmasını təmin edərək, innovasiyaları qəbul etmək və potensial risklərdən qorunmaq arasında tarazlığı saxlamalıdırlar.

Maraqlı tərəflər, o cümlədən bizneslər, tənzimləyici orqanlar və maliyyə institutları Azərbaycanda valyuta nəzarətinin gələcəyinin formalaşdırılmasında mühüm rol oynayırlar. Gözlənilən dəyişiklikləri effektiv şəkildə idarə etmək üçün aşağıdakı tövsiyələr irəli sürülür.

1. Davamlı əməkdaşlıq: Çətinliklərin və imkanların ortaq anlaşılmasını təmin etmək üçün tənzimləyici orqanlar və bizneslər arasında əməkdaşlığı gücləndirin. Müntəzəm dialoqlar daha həssas tənzimləyici bazaya töhfə verərək, fikir mübadiləsini asanlaşdıra bilər.

2. Texnologiyaya investisiya: Biznesləri səmərəliliyi və uyğunluğu artıran texnologiyaya in-

vestisiya qoymağa təşviq edin. Rəqəmsal həllər prosesləri sadələşdirə, səhv riskini azalda və daha şəffaf və təhlükəsiz ticarət mühitinə töhfə verə bilər.

3. Potensialın gücləndirilməsi: İnkişaf edən valyuta nəzarəti təcrübələrini idarə etmək üçün bizneslərə, xüsusən də kiçik və orta müəssisələrə (KOB) təlim və dəstək təmin edin. Bacarıqların artırılması təşəbbüsləri bizneslərə dəyişikliklərə uyğunlaşmaq və böyümə imkanlarından yararlanmaq üçün güc verə bilər.

4. Dayanıqlı təcrübələr: Biznesləri davamlı və ekoloji cəhətdən şüurlu təcrübələri qəbul etməyə təşviq edin. Bu, qlobal tendensiyalara uyğunlaşır və davamlılığın əsas məsələ olduğu bazarlarda Azərbaycan məhsullarının cəlbediciliyini artırır.

5. Beynəlxalq iştirak: Ən yaxşı qlobal təcrübələr haqqında məlumatlı olmaq üçün beynəlxalq forumlarda və əməkdaşlıqlarda fəal iştirak edin. Digər xalqların təcrübələrindən öyrənmək və valyuta tənzimlənməsi ilə bağlı qlobal müzakirəyə töhfə vermək Azərbaycanın adaptiv və irəliyə doğru düşünən olmasını təmin edir.

Yekun olaraq, Azərbaycanda valyuta nəzarətinin gələcək perspektivi həm çağırışlar, həm də imkanlar təqdim edir. Dəyişiklikləri gözləməklə, xarici ticarətə potensial təsirləri başa düşmək və əməkdaşlıq və proaktiv strategiyaları həyata keçirməklə maraqlı tərəflər ölkənin iqtisadi artımını və beynəlxalq rəqabət qabiliyyətini dəstəkləyən möhkəm və mütərəqqi valyuta nəzarəti çərçivəsinin formalaşdırılmasına birgə töhfə verə bilərlər.

Nəticə

Azərbaycanın valyuta nəzarəti praktikasının tədqiqində əsas tapıntılar tənzimləmə tədbirləri ilə beynəlxalq ticarətin dinamikası arasında mürəkkəb qarşılıqlı əlaqəni vurğulayır. Azərbaycanın xarici ticarətinin tarixi konteksti, valyuta tənzimlənməsinin təkamülü və valyuta nəzarəti mexanizmlərinin mövcud vəziyyəti birlikdə xalqın iqtisadi sabitliyə və inkişafa sadiqliyini əks etdirən mozaika təşkil edir.

Valyuta mübadiləsi mexanizmlərinin tədqiqi məzənnə siyasətinin uyğunlaşma qabiliyyətini, valyutanın konvertasiyası prosedurlarının səmərəliliyini və valyuta bazarının dinamik xarakterini işıqlandırdı. Bu komponentlər Azərbaycanın qlobal bazarda öz valyutasını necə idarə etməsinin hərtərəfli başa düşülməsinə kömək edir.

Nümunəvi nümunələr və nümunələr valyuta nəzarəti təcrübələrinin real dünya nəticələrini daha da vurğuladı, onların xüsusi ticarət əməliyyatlarına və xarici ticarətlə məşğul olan müəssisələrin təcrübələrinə təsirini nümayiş etdirdi. Bu hallar, qaydaların beynəlxalq arenada müəssisələrin gündəlik əməliyyatlarına və rəqabət qabiliyyətinə necə təsir etdiyini göstərən əyani nümunə kimi xidmət edir.

Çətinliklərin və imkanların müəyyən edilməsi bizneslərin uyğunluq üzrə naviqasiyada üzləşdiyi çətinlikləri, həmçinin səmərəliliyi və şəffaflığı artırmaq üçün tənzimləyici çərçivələri təkmilləşdirmək potensialını ortaya qoydu. Mövcud qaydalardakı məhdudiyyətlərin tanınması təkmilləşdirmə üçün qapılar açır, maraqlı tərəflərə təkmilləşdirmə və innovasiya üçün potensial sahələr haqqında dəyərli fikirlər təqdim edir.

Qlobal kontekstdə valyuta tənzimlənməsinin beynəlxalq standartlara uyğun müqayisəsi və digər ölkələrdəki ən yaxşı təcrübələrin öyrənilməsi davamlı təkmilləşdirmə üçün strateji perspektivlər təklif edir. Azərbaycanın qlobal meyarlarla necə uyğunlaşdığını başa düşmək və uğurlu modellərdən ilham alaraq, ölkə özünü beynəlxalq arenada möhkəm və uyğunlaşan valyuta nəzarəti sisteminə malik oyunçu kimi göstərə bilər.

Bu kəşfiyyatı yekunlaşdırarkən, valyuta nəzarəti sahəsində davamlı qiymətləndirmənin vacibliyini vurğulamaq çox vacibdir. Gələcək perspektiv proaktiv və adaptiv tədbirləri tələb edən dəyişiklikləri gözləyir. Valyuta məzənnəsi siyasətlərində gözlənilən dəyişikliklər, texnoloji inteqrasiya və davamlılıq mülahizələrinin hamısı ayıq monitorinq və qiymətləndirmə tələb edir.

Davamlı qiymətləndirmə siyasətçilərə, biznes qurumlarına və tənzimləyici orqanlara iqtisadi dəyişikliklərə və qlobal tendensiyalara cavab verməkdə çevik qalmağa imkan verir. Bu, valyuta nəzarəti praktikalarının aktuallığını, səmərəliliyini və ölkənin iqtisadi məqsədlərinə dəstək vermə-

sini təmin edən dinamik bir prosesdir. Maraqlı tərəflər təkmilləşdirmək və yenilik etmək üçün problemlər, uğurlar və qlobal müqayisələrdən əldə edilən fikirlərdən istifadə edərək davamlı dialoqda iştirak etməlidirlər.

Bu daim inkişaf edən mənzərədə uyğunlaşmaq və təcrübələrdən öyrənmək bacarığı strateji aktivə çevrilir. İstər texnoloji irəliləyişləri əhatə edir, istər prosesləri tənzimləyir, istərsə də uyğunluq problemlərini həll edir, davamlı qiymətləndirmə öhdəliyi Azərbaycanı dayanıqlılıq və uzaqgörənliklə beynəlxalq ticarətin mürəkkəbliklərini idarə etmək mövqeyində saxlayır.

Əslində Azərbaycanda valyuta nəzarəti səyahəti statik deyil, davamlı təkamüldür. Bu gün öyrənilən dərslər sabah daha möhkəm və həssas bir sistem üçün yol açır. Ölkə iqtisadi tərəqqi və qlobal rəqabətədavamlılığa can atarkən, davamlı qiymətləndirmə öhdəliyi onun valyuta nəzarəti praktikasının inkişaf edən və davamlı xarici ticarət mənzərəsini asanlaşdırmaq üçün ön sıralarda qalmasını təmin edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Baylar, Mammadov & Amirova, Farida. (2020). Azerbaijan's foreign trade strategy in the world market. 1-8 p.
2. Chaudhary, G. M., Hashmi, S. H., & Khan, M. A. (2016). Exchange Rate and Foreign Trade: A Comparative Study of Major South Asian and South-East Asian Countries. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 230, 85–93. doi:10.1016/j.sbspro.2016.09.011
3. Dadashova Jala Bayram (2019). Influence of foreign trade relations on provision of Azerbaijan's economic security. European journal of economics and management sciences, (3), 49-54.
4. Gambarova Ruhiyya Mantig, & Gambarova Sevil Arif (2020). Development directions of Azerbaijan's foreign trade regulation. Евразийский Союз Ученых, (9-7 (78)), 14-20.
5. Rey, H. (2001). International Trade and Currency Exchange. The Review of Economic Studies, 68(2), 443–464. http://www.jstor.org/stable/2695936
6. Rybakova, Tetiana. (2020). The instruments of currency regulation of foreign economic activity. University Economic Bulletin. 127-135. 10.31470/2306-546X-2020-47-127-135.
7. Sandoyan Edvard M., & Galstyan Ani G. (2020). The impact of currency regulation policy on the country's export potential: the case of Armenia. Финансы: теория и практика, 24 (2), 92-103.
8. Shuaishuai Zhang, Lidan Yang, Shixiong Cao, Neglected negative consequences of using exports to earn foreign exchange, Research in Globalization, Volume 7, 2023, 100148, ISSN 2590-051X, https://doi.org/10.1016/j.resglo.2023.100148.
9. https://www.cbar.az/law-213/the-law-of-the-republic-of-azerbaijan-on-currency-regulation?language=en
10. https://www.trade.gov/country-commercial-guides/azerbaijan-trade-financing
11. https://customs.gov.az/en/ferdler-ucun/valyuta-nezareti

Эльгиз Фагани оглы Тахмезли
магистрант, Бакинский Государственный Университет
elgiz.tahmazli374@gmail.com

Фарид Фикрет оглы Бабаев
к.э.н., доц., Бакинский Государственный Университет,
farid.babaev.bsu@gmail.com

Оценка существующих условий валютного регулирования во внешней торговле Азербайджана

Резюме

Цель исследования – Основная цель данного исследования – провести тщательное изучение практики валютного контроля в контексте внешней торговли Азербайджана.

Методология исследования – В исследовании используется многогранная методология, сочетающая качественные и количественные подходы.

Прикладное значение исследования – Прикладное значение этого исследования заключается в его потенциале для информирования политических решений и стратегического планирования, связанных с валютным контролем в Азербайджане.

Результаты исследования – Исследование дает представление об историческом контексте валютного контроля в Азербайджане, существующем состоянии регулирования и ожидаемых изменениях.

Оригинальность и научная новизна исследования– Оригинальность исследования заключается в интеграции различных методологий, позволяющих получить комплексное представление о практике валютного контроля. Научное новаторство этого исследования заключается в динамичном подходе к изучению практики валютного контроля.

Ключевые слова: валютный контроль, внешняя торговля, Азербайджан, обменный курс, политика, глобальные сравнения, экономическая устойчивость.

Elgiz Faghani Tahmezli
master, Baku State University,
elgiz.tahmazli374@gmail.com

Farid Fikret Babayev
Ph.D., Assoc. Prof., Baku State University,
farid.babayev.bsu@gmail.com

Assessment of the existing conditions of currency regulation in Azerbaijan's foreign trade

Summary

Purpose of the research – The primary purpose of this research is to conduct a thorough examination of currency control practices in the context of Azerbaijan's foreign trade.

Methodology of the research – The research employs a multifaceted methodology that combines qualitative and quantitative approaches.

Applied significance of the research – The applied significance of this research lies in its potential to inform policy decisions and strategic planning related to currency control in Azerbaijan.

Results of the research – The research yields insights into the historical context of currency control in Azerbaijan, the existing state of regulations, and anticipated changes.

Originality and scientific novelty of the research – The originality of the reserach lies in the integration of diverse methodologies to provide a comprehensive view of currency control practices. The scientific innovation of this research lies in its dynamic approach to examining currency control practices.

Key words: currency control, foreign trade, Azerbaijan, exchange rate, policies, global comparisons, economic resilience.